

Theoretical article

ПРОФ. Д.ПС.Н. ПЕТЪР НИКОЛОВ ЗА НУЖДАТА ОТ РАДИКАЛНА РЕФОРМА В БЪЛГАРСКОТО СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ И ЕФЕКТИВНОСТТА НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

PROF. DR. SC. IN PSYCHOLOGY PETAR NIKOLOV ON THE NEED FOR A RADICAL REFORM IN BULGARIAN SECONDARY EDUCATION AND THE EFFECTIVENESS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Associate Professor Stoil Mavrodiev, DSc

*Department of Psychology, SWU "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria.
Bulgaria

email: stoil_m@swu.bg

Абстракт:

Интервюто с проф. д.пс.н. Петър Николов представя остра критика към българските образователни реформи от втората половина на XX век насам заради липсата на обективно измерена ефективност, доминацията на „предметния“ подход и отсъствието на психологията в училището. Авторът настоява на радикална промяна чрез мега-експеримент с междинно внедряване, задължителна втора специалност „психология“ за учителите, въвеждане на класен психолог-ръководител, дисциплини по човекознание и себепознание и синергия между предметите за формиране на хармонична личност. Предлага анализ на закритите научни центрове, специализация в чужбина, национално съвещание, преориентация на докторските програми и ангажиране на ЮНЕСКО за пилотни експериментални училища, с акцент върху демократизация на ефекта за мнозинството ученици.

Ключови думи: образователни реформи, ефективност, психология в училището, , сугестопедия, себепознание, синергия

Abstract:

The interview with Prof. Dr. Sc. in Psychology Petar Nikolov presents a sharp criticism of Bulgarian educational reforms since the second half of the 20th century due to the lack of objectively measured effectiveness, the dominance of the “subject-based” approach, and the absence of psychology in schools. The author insists on a radical change through a mega-experiment with phased implementation, a mandatory second specialization in “psychology” for teachers, the introduction of a class psychologist-leader, disciplines in human studies and self-knowledge, and synergy between subjects aimed at forming a harmonious personality. He proposes an analysis of closed scientific centers, specialization abroad, a national conference, reorientation of doctoral programs, and the involvement of UNESCO for pilot experimental schools, with a strong emphasis on the democratization of the effect for the majority of students.

Key words: educational reforms, effectiveness, psychology in school, suggestopedia, self-knowledge, synergy

Българското средно образование преминава през десетилетия на почти непрекъснати реформи, които често остават на хартия или постигат частичен, временен ефект. От края на XX век насам се наблюдават няколко ключови проблема: липса на системно измерване на ефективността на промените, доминация на „предметния“ подход за сметка на цялостното развитие на личността, отсъствие на психологията като ключова дисциплина в училището, недостатъчна подготовка на учителите за радикални нововъведения, както и закриване на научни центрове и лаборатории, които можеха да дадат обективна оценка на експериментите. Резултатът е система, която често генерира „розови“ отчети, но не успява да формира хармонични, социално зрели и мотивирани млади хора, готови за реалния живот. Именно тези проблеми са в центъра на размисъла на проф. д.пс.н. Петър Николов – човек, който повече от шест десетилетия е бил едновременно управленец и психолог в системата.

С.М.: Проф. Николов, здравейте! На 95 години сте и все още пишете с такава страст. Какво ви кара днес да се връщате към темата за ефективността на научните изследвания в образованието?

Проф. Николов: Много от вас знаят, че шестдесет години съм носил „две дини под една мишница“ – главната в управлението на средното образование, а втората – в катедрата по психология на Благоевградския университет. Моите публикации третираат по-скоро теоретични и по-малко научно-приложни проблеми на средното образование. (Nikolov, 2014). Както забелязвате, по-голямата част от моите писания са сигнали – хипотези, които с „лъжичка“ добронамерена фантазия са добра основа за радикални промени в средното образование. Това обяснява моите основания днес да пиша за проблемите на ефективността на научно-приложната дейност в развитието на средното училище. То ми позволява „визия“ от двете страни на единния процес и особено на неговото внедряване в масовата образователна практика (Nikolov, 2002; 2013). Искam да затвърдя у вас убеждението, че съм горещ привърженик за радикална промяна на българското средно училище, дори с претенции за неговото връщане в първите редици на европейското образование. Защо пък не и във фактор за превръщането му в национална кауза на българите? Имам дори старческа дързост да препоръчам на проектантския колектив да прегледа моите „писания“, преди да вземат своите решения! Имам самочувствие, че за шест десетилетия съм насъбрал доста идеи, някои от които могат да послужат за голямата цел. Пък защо не и да насърча и други колеги да не се плашат чак толкова от родния фолклор за „дините“!

С.М.: Вие сте много критичен към реформите от втората половина на миналия век. Защо казвате, че са били без проверена ефективност?

Проф. Николов: Втората половина на миналия век експерименталната психология беше наложила своята логика и благодарение на труда на проф. Генчо Пиръов се ползваше успешно от съвременните български психолози. Нейното приложение обаче срещаше трудности в сферата на образованието и тези трудности бяха на път да се преодолеят със създаването на Лаборатория по педагогическа диагностика към Софийския университет. В случаен разговор с нейния ръководител проф. Бижков разбрах, че тази лаборатория правеше изследвания и съпоставителен анализ на резултатите преди и след „реформата“, но никой не бил ги потърсил. С негово съгласие този анализ попадна в моята книга, но когато аз вече не бях зам.-министър – беше късно да се месея в „отличната“ оценка, вече дадена от МОН, както на всички реформи до тогава. Но и сега е същото: заговори се за реформа – „субектът“ – учителите са спокойни – професорите от университетите ще формулират новостите по учебната дисциплина, а те ще добавят нещо в методиката на нейното преподаване. Изключение правеше само реформата за снижаване на възрастта на постъпване в първи клас – там професорът психолог Любомир Георгиев беше експериментирал коректно учебните програми до трети клас и на мен всичко за този етап течеше нормално. Доколкото имам информация за следващите етапи на средното

PROF. DR. SC. IN PSYCHOLOGY PETAR NIKOLOV ON THE NEED FOR A RADICAL REFORM IN BULGARIAN SECONDARY EDUCATION AND THE EFFECTIVENESS OF SCIENTIFIC RESEARCH

училище, отново са удържали победа „предметолозите“ и реформата е завършила с „розови“ изводи за цялата образователна система. Нека обобща с молба: да се сложи край на реформите от такъв архаичен тип, с предизвестен позитивен резултат. Така ще се сложи край и на недалновидна образователна политика на държавата, която легитимира дипломирането на недозрели абсолвенти като достигнали равнище на проверена „компетентност“. На кого е обаче оставена „реализацията“ – желанието да се приложи това, което младите хора са усвоили като „компетенции“? Уплах ме обхваща от отговора на този въпрос. „Предметниците“ ще ми се ядосат: пак борба за учебни часове! Не, колеги! Просто съм достигнал последния рубеж на горката моя специалност. Актуалната ситуация стана нетърпима: единствената наука за формирането на човешката личност – психологията да отсъства от сегашното средно училище, да се заменя с палеативи, без никаква връзка с останалите учебни дисциплини! Тя не бива да се нарича дори „система“, без системна дейност, конструирана по законите на системологията! Нека не се подавам на емоциите си, породени от моите две специалности – психология и философия, защото научният спор на двете за законите на мисленето е със сигурност контрапродуктивен: и двете науки смятат законите на мисленето за предмет на изследване и изучаване.

С.М.: Говорите за мега-експеримент без измерена ефективност като безотговорност. Защо е нужен нов етап и какво точно предлагате?

Проф. Николов: Все пак защо е наложителен нов етап в изследването на образованието? Голямото професионално разнообразие на учителите, реалните изпълнители на експеримента, изисква задължително въвеждане на едногодишно разширено (междинно) внедряване на научните резултати. Това би трябвало да включва участието на експерименталния състав, провел основния експеримент, на катедрите в университетите, на училищните инспектори и учители-изпълнители – регионални групи от всички специалности, работещи в системата. На участниците в този състав е необходимо временно методическо указание за времето, докато целият учителски състав придобие втора специалност „психология“. Би трябвало в него да се посочва съдържанието на обучението по отсъстващи сега дисциплини по човекознание и форми за работа на класните психолози, въз основа на изводите от основния етап на експеримента за новите функции на класния психолог (ръководител). Поради радикалния характер на новата реформа е необходима замяна на: главната цел, на учебния план, синергията на учебните дисциплини и ориентацията им към познание и себепознание като основа за формиране на хармонична личност. Поради това съвременният дизайн на изследването не може да се приложи от сегашната квалификация на учителите, без помощта на авторите на експеримента. Масовото внедряване на такива резултати от сложен мега-експеримент изисква участие и сътрудничество на: проектантски научен състав, изработил проекта и провел експеримента; междинен семинар за запознаване на широк кръг от системата на образованието с резултатите от основния етап на изследването; конкретно писмено указание за масово внедряване на проекта в цялата страна с разпределение по окръзи на всички специалисти. След неговото приключване непоправими „предметници“ ще са останали само онези, получили право на преждевременно пенсиониране или неуспели да придобият втора университетска специалност психология и преназначени за определен срок с половин заплата, без право на класна психология и практика. Намирам, че проблемът за ефективността и нейното измерване заслужава вниманието на ЮНЕСКО. Мисля си, че тъкмо тя следва да прояви по-голям интерес не само по възлови проблеми на културата, но и на средното образование. Нима не е възможно то да създаде едно-две експериментални училища за пилотни и дори екстремни подходи или пък едно училище с принципно ново качество на образованието? На ЮНЕСКО приляга да погледне и другата страна на ефективността на

научните изследвания в образованието – отражението им в равнището на образование за мнозинството от населението. Това ще покаже демократичния потенциал на изследването. Още по-точно: какви перспективи открива явлението, открито от харвардските психолози за влиянието на регулираните емоции не само върху хората с висок интелект, а и върху мнозинството от населението.

С.М.: Разкажете ни за българските експерименти – сугестопедия, Сендов и другите. Какво стана с тях?

Проф. Николов: Експериментът по сугестопедия (проф. Г. Лозанов) и проблемната група по образованието /акад. Бл. Сендов/ били създадени с амбициозни хипотези – първият с повишена роля на изкуството в обучението, а вторият – с повишена роля на математиката в обучението. Третият – традиционен ведомствен институт по образованието, е функционирал под егидата (научна и ръководна) на психологията (проф. Л. Георгиев). Четвъртата /нещатна към Пловдивския университет/ с ръководител проф. В. Василев (психолог) беше най-малката, но най-перспективната и модерна научна група, но тя престана да съществува поради извъннаучни конфронтации с ръководството на университета. Такъв широк фронт на науките за образованието в малка страна като България не можеше да не стане обект на интереси в Европа! Моята деликатна роля като отговорник за института по сугестология съм вече описал в други писания. Решението на МОН за закриването на всички ведомствени научни групи сложи край на ненаучния дизайн за реформа с главна буква. До началото на дежурната „реформа“, по решение на партийния пленум оставаха 10 месеца. МОН покани учени в международна комисия на място (в София), доминирана от учени на Източна Европа. Изглежда то е препоръчало предстоящото закриване на всички институти поради краткия срок за подготовка на реформата с намалена възраст за начало на средното образование. Може би този състав на комисията са били „предметници“, но с нова психологическа позиция в развитието на средното образование. Оттук нататък събитията са ви познати: министър акад.-професор Александър Фол кани мен, вече ректор на ЮЗУ, и казва: „ЦК на партията, МОН и консултантска европейска експертна научна група прецени, че нашите ведомствени институции не са подходяща основа за предстоящата реформа. Тъй като ЦК не приема нейното отлагане, ние предлагаме тебе като най-подходящ да поемеш подготовката и внедряването до трети клас. Запазваш заплатата си, кабинета си в министерството, секретарката си и сътрудника по проблемите на сугестопедията. Подбираш си двадесет научни сътрудници от университета, БАН, институтите на МОН и изявени начални учители, нашите научно-приложни институти с командировъчни заповеди до 15 септември и – готов буквар на чиновите на новите първокласници. Постоянно място за работа – три апартамента в „Младост“, завърши той. Напуснах кабинета на министъра с две големи длъжности за три години. Предполагам, че Ал. Фол е знаел, че драмата със закриването на ведомствените институти е тръгнала след дискусията в комисията, а доверието към мен като „спасител“ идваше от него, нали доскоро работехме заедно. Тази драма остана скрита за мен, но нали и сега във всяка училищна библиотека на корицата на буквара може да се прочете моето име и двадесетте мои сътрудници? Защо днес, четири десетилетия след тази драма, аз съм така категоричен? Защото три години след това напрежение аз установих, че неподготвеното учителство се връща отново към познатите в България „реформи“: съзнателната част от него адаптира учебното съдържание за по-малки ученици, а останалите – преписват готовите учебни програми.

С.М.: Закриването на тези научни центрове – груба грешка?

Проф. Николов: Закриването на институтите в помощ на средното ни образование беше груба грешка. Освен отчаяни вопли за „повече психология“, за Европа в България вече нямаше нищо ново. Тя престана да се интересува от нашето образование. Не липсваха и съмнения за

PROF. DR. SC. IN PSYCHOLOGY PETAR NIKOLOV ON THE NEED FOR A RADICAL REFORM IN BULGARIAN SECONDARY EDUCATION AND THE EFFECTIVENESS OF SCIENTIFIC RESEARCH

легитимността на научните експерти. Може за това да са повлияли категоричното негативно отношение на психиатричната колегия, което лично съм установил от разговора ми с ръководителя на катедрата по психиатрия в Медицинска академия. След Г. Лозанов остана само енигмата „сугестия“ в усвояването на чужди езици, без изчерпване на нейното влияние върху психичната холистика и образователната дейност. След Бл. Сендов остана обаче високоефективната методика на връзката между рефлексивно-математическата логика, резултат на която нашите отбори печелят световни титли. Позволявам си критична задявка с високите резултати на изследване и обучение на ученици и високите резултати на харвардските психолози. Аналогията ме окуражава да търся общата основа – високият интелект на участниците в нашите математически школи и високият интелект на участниците в изследването – възрастни в Харвард. За подбора на изследване на едните и обучение на другите психологията разполага с надеждна методика за измерване на интелекта, независимо от възрастта. Докато резултатите са позитивни само за висок интелект у ученици и възрастни, не прочета за изследване със същата методика на ученици и възрастни със среден интелектуален природен потенциал, моята социално-демократическа конструкция на съзнанието няма да се успокои. Моля за извинение читателя за непровереното подозрение: може би, докато съм в изолация, същите институции или техни последователи са вече преодолели този неизбежен елитаризъм. Искам да поздравя първо-проходците, но да поздравя и онези колеги, които за по-малко слава вече екстраполират подвига на първите, защото са поели трудния път на научно-приложната дейност за масово внедряване в социалната практика. Когато разширената адаптация обхване половината от изследваната общност, тя вече може да се нарече демократизирана ефективност. Не е късно: на основата на института по психология към БАН може да се възложи научна задача за проучване на опита на закритите институции и да предложат нов проект, който да се приложи към новия закон за развитие на средното образование.

С.М.: В заключението предлагате конкретни стъпки. Какви са те и защо са важни?

Проф. Николов: Необходим е дълбок научен анализ на закритите институти, който да се представи на научния колектив, подготвящ рестартиране на средното училище и проекта за нов закон за средното образование. Необходимо е да се изпратят за обучение и специализация в чужбина по десет души за изучаване на психологията в развитието на средното образование. Същевременно българските университети да направят преглед на тематиката на студентските докторски дисертации и въведат втора специалност психология за новоприетите студенти и второкурсниците, според пределните възможности на всеки университет. Преди започване на проекта за рестарт на училището да се проведе широко национално съвещание за задачите на природните и хуманитарните дисциплини в средното училище за формирането на социално зряло и хармонично развито младо поколение. МОН и БАН да направят задълбочена преценка на тематиката на студентските докторски дисертации с оглед ориентацията им към по-високо демократизиране на ефекта от тяхната реализация в образованието.

С.М.: Благодаря Ви, професоре!

Проф. Николов: Благодаря ти, че слушаш един стар човек, който още вярва, че може по-добре. Надявам се думите ми да стигнат до някой, който може да ги превърне в действие.

Nikolov, P. (2002). Poveche psikhologiya v srednoto obrazovanie [More psychology in secondary education]. *Obshtestveno vāzpitanie, (XLI)* (6), 3–9. (ISSN 0204-8515)

Nikolov, P. (2013). *Samopoznanie i samovāzpitanie* [Self-knowledge and self-education]. Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“.

Nikolov, P. (2014). *Uchilishteto se nuzhdae ot psikhologiya* [The school needs psychology]. Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“.